

načelo medicinske djelatnosti i liječničke etike. U tom pogledu autor navodi misli Ivana Pavla II o temeljnoj vrijednosti života u kršćanstvu i liječničkoj djelatnosti kao brizi za život. Posljednji prilog četvrtog dijela zbornika je prilog autora Farisa Gavrankapetanovića, naslovljen *Bioetika umirućih*. Autor razlaže brojne etičke probleme vezane uz posljednje trenutke življenja, dimenzionirajući time obaveze medicinskih djelatnika. S druge strane pokušava kontekstualizirati u okvir bioetike neka pitanja (eutanzija, distanzija, itd.) vezana uz medicinsku djelatnost.

Peti dio zbornika naslovljen *Bioetika u društvu kontekstu* donosi dva priloga. Prvi autorâ Amera Ovčine i Amele Džubur–Bešić *Bioetičke implikacije utjecaja medija na agresivno ponašanje mladih*. Riječ je o proučavanju utjecaja masovnih medija na razvoj mladih, na način prikazivanja odnosa slobode informiranja i indoktrinacije (bilo kroz vezanost na pojedine medije, bilo kroz namjerno pogrešno informiranje). Autori posebno naglašavaju obavezu pridržavanja zakonske regulative vezane uz djelatnost medija, kao i ulogu obitelji u formiranju mladih osoba. Ova je uloga, ispravno shvaćena, ponekad u suprotnosti s djelatnošću medija. Aida Rudić i Arif Smajkić autori su posljednjeg priloga u zborniku, naslovljenog *Etički aspekti stanja ljudskih prava na život i zdravlje građana u Bosni i Hercegovini*. Riječ je o prikazu neharmoničnosti sustava koji provodi diskriminaciju i obespravljenost građana. U radu su prezentirani rezultati studije o ljudskim pravima na život, zdravlje i socijalnu sigurnost.

U svakom slučaju možemo konstatirati da je ovaj zbornik iznimno vrijedno djelo koje obuhvaća niz suvremenih bioetičkih pitanja, uvida i misaonih perspektiva. Glavna crta zbornika je misaona otvorenost za različita gledišta, što je ujedno i jedno od temeljnih određenja bioetike. U tom pogledu uvjerenja smo kako će ovaj zbornik biti od velike kori-

sti svima koji se na bilo koji način dotiču problema opisanih u njemu, kao i značajan poticaj za daljnje produblivanje problematike.

Tomislav Krznar

Alfred Schneider, *Na putovima Duha Svetoga*, FTIDI, Zagreb 2008, 191 str.

Koje mjesto pripada Duhu Svetomu u teologiji, u Crkvi i životu svakog vjernika? Ili, da se poslužimo pitanjem samog autora: Zašto govorimo o Duhu Svetomu? Suvremena teologija, kao i ekleziologija, ukoliko se misli na crkvu koja želi intenzivno živjeti svoje zajedništvo s Presvetim Trojstvom, danas je na poseban način osjetljiva na govor o Duhu Svetomu. Naglašenom refleksijom o toj stvarnosti izgleda da se želi ispraviti nepravda za šutnju i zaborav na Duha Svetoga u teologiji i crkvenom životu. I sam autor naglašava da su se »na Drugom vatikanskom saboru čuli mnogi glasovi koncilskih otaca i promatrača s različitih strana o tome kako je Duh Sveti u zapadnome kršćanstvu zaboravljen. U teologiji se premalo govori o njemu, vjerske istine i život iz vjere ne promatraju se u njegovu svjetlu. Posljedica je toga rascjep između duhovnosti i dogmatike... Duh je Sveti zanemaren u svagdašnjem životu i u svijesti kršćanina. »Žed ili čežnja koja se za Duhom Svetim u posljednje vrijeme pojavila, naročito poslije Drugoga vatikanskog koncila, obilježava na jedinstven način suvremenog vjernika. Različiti duhovni pokreti i duhovne zajednice koje su se rodile u crkvi u posljednje vrijeme te na životvoran način izražavaju i žive dar vjere u Trojedinoga Boga i Isusa Krista, apeliraju na suvremenu teologiju, kao i na odgovorne u crkvenoj službi, da se više reflektira i govori o tematici koja se odnosi na Duha Svetoga. Može se reći da je i to jedan od presudnih razloga što se unutar teoloških disciplina oblikovao poseban traktat o Duhu Svetomu tj. *pneumatologija*,

koja sve do prije nekoliko desetljeća nije postojala u teologiji kao zasebna disciplina.

Glavni razlog zbog kojeg se zaboravilo na Duha Svetoga u teologiji i Crkvi, prema autorovu zapažanju, nalazi se u činjenici što je »Duh Sveti najtajanstvenija božanska osoba, pa je uzrok najprije u njemu samome, ali još više u lijenosti ljudskoga duha da se izdigne iz područja površnih dojmova u svijet tajne... U Crkvi se pojavljuje nepovjerenje prema neočekivanim potezima Duha, želja da se hoda ustaljenim putovima, strah od svega novoga, strah od Duha Svetoga — naprosto. » Međutim, s Drugim vatikanskim koncilom dogodio se zaokret u tom pogledu, ali ne bez muke. Već u prvoj shemi *De Ecclesia* koncilski su se oci susreli s tri poteškoće: s triumfalizmom, klerikalizmom i s jurizmom. Riječ je o istinskim zaprekama za djelovanje Duha Svetoga. Triumfalizam se sastoji u poistovjećivanju Crkve s Kristom i s Božjim kraljevstvom, te zanemaruje činjenicu da se otkupljenje ljudi ostvarivalo po Riječi koja se utjelovila u jednu ljudsku narav oslobođenu grijeha, dok u vrijeme Crkve Duh Sveti djeluje po ljudima koji su podložni grijehu. Klerikalizam također stavlja na prvo mjesto službenika kao protagonista spasenja, a ne proslavljenoga Krista koji je prisutan u Crkvi po Duhu Svetomu. I konačno, jurizam u tolikoj mjeri naglašava crkvenu institucionalnost da pri tome zaboravlja na unutarnje djelovanje Duha Svetoga koji jedini može preobraziti djelovanje Crkve u događaje spasenja. Iz ovoga slijede posljedice »kao što su težnja da se osjećajni slojevi i izrazi duhovnoga života stavljaju u središte ili da se pak potpuno zanemare, pretjerana ovisnost molitve o vanjskim oblicima, sklonost da se u svemu traže gotova rješenja, nesposobnost osluškivanja glasa Duha Svetoga i ravnanja po njemu, nezauzetost za život zajednice, i još štošta drugo. Osim toga, teološki pojmovi bez vjerskog iskustva postaju mrtve sheme, kalupi bez životne

snage. Duhovnost ostaje bez temelja teološke refleksije, prepuštena samoj sebi.«

U knjizi *Na putovima Duha Svetoga*, koju je autor podijelio u dva glavna dijela: *Duh Sveti vodi povijest spasa* i *Duh Sveti obnavlja Crkvu*, želio je prije svega istaknuti koja je temeljna zadaća *pneumatologije*: ona bi trebala »probuditi zanimanje za Duha Svetoga, a onda upozoriti na životne okvire u kojima se i, ne znajući, krećemo, razviti duhovni mentalitet, odgojiti sposobnost za osluškivanje Duha Svetoga. Tim putem treba čovjeku pomoći da sve sile uma, volje, srca uklopi u struju njegova djelovanja i tako se oslobodi od samovlade i strahovlade vlastita, u sebe zatvorenoga razuma, a Duhu Svetom omogućiti da slobodno, bez zapreke djeluje i u svijetu... Duh Sveti želi čovjeku dati novo iskustvo njegova 'Mi', potvrdu i ostvarenje njegove vrijednosti u okviru zajednice. To samo on može dati, jer je Duh Sveti u Crkvi jedna osoba u mnogim osobama, kao što je u Trojstvu jedna osoba u dvjema osobama. »

Autor je u knjizi naglasio da je Duh Sveti glavni nositelj Božje objave kroz cijelu povijest spasenja, Staroga i Novog zavjeta. Stječe se dojam da je u ovom djelu uloga Duha Svetoga u Starom zavjetu premalo istaknuta i nedovoljno obrađena. Autor je doduše napravio tek lećimičan presjek uloge Duha Svetoga u starozavjetnoj literaturi. Premda je naznačio njegove bitne odlike i njegovu božansku ulogu, ipak se osjeća da nedostaje cjelovitiji i dublji prikaz. Duh Svetoga u Starom zavjetu prikazao je kao stvaralačku Božju snagu koja se u stvorenom svijetu ne otkriva snagom uma, nego ponajprije svjetlom vjere koja je oblikovala povijesno iskustvo Izabranog naroda. Duh Sveti se očitovao u Izraelovoj povijesti kao dinamična, stvarateljska i obnoviteljska snaga. On je simbol trajne obnove i donositelj neprolaznog života. U Bibliji se Duh Sveti objavljuje kao snaga koja daje život, kao onaj koji upravlja i

održava na životu sve što postoji. Premda svemu daje život, ipak nadilazi stvoreni svijet, tj. nije dio kozmosa niti je istovjetan s ljudskim duhom. Dok je duh u naravnim religijama i u panteističkim filozofijama dio svijeta i ljudskog duha, u starozavjetnom vjerovanju Duh se bitno razlikuje od svega stvorenoga. Starozavjetna objava poistovjećuje Duha Jahvina sa samim Jahvom–Bogom, »ukoliko izlazi iz sebe, te se pojavljuje u sili i snazi, objavljuje svoje veličanstvo i dobrotu, daje život, stvara sve novo«. Bilo da ga promatramo u odnosu na stvoreni svijet, bilo na čovjeka, *ruah* je uvijek *ruah Jahve*, Božji dah koji djeluje na dvije razine: na kozmičkoj i povijesno–spasenjskoj. Duh je izražaj Božjeg svijeta. Dok je čovječanstvo obilježeno tjelesnošću i slabošću, Božji Duh je život, snaga koja nadilazi vrijeme i njegove granice. Duh Jahvin u Starom zavjetu je glavni protagonist povijesti spasenja. Može se reći da je sva starozavjetna Božja objava povijest jedne ljubavi između Boga i Izabranog naroda, koja se ostvaruje u snazi Duha Svetoga.

Poslije govora o Duhu u starozavjetnoj objavi autor prikazuje njegovu ulogu u povezanosti s Kristom i Crkvom. Kad promatramo Duha Svetoga u novozavjetnoj objavi, treba istaknuti da se tamo o njemu uvijek govori u povezanosti s Isusom koji nam objavljuje Oca i koji nam objavljuje i daruje Duha Svetoga u izobilju. Kristologija i pneumatologija su usko povezane. Prema tome, budući da je događaj vezan uz Krista eshatološke naravi, a Duh Sveti je tijesno vezan uz događaj spasenja koje nam je dano u Kristu, s pravom se može reći da je i pneumatologija eshatološka stvarnost. Isus je pomazan Duhom Svetim. Čitavo njegovo biće je prožeto tom Božjom snagom. Kako sam autor ističe, Božja objava u Kristu je središte pneumatologije: »S otajstvom Isusova pomazanja Duhom Svetim svjetlo pada na sve dogmatičke traktate... Isus Krist pomazan Duhom Svetim vrhunac je povijesti Duha

Svetoga. Krist je punina iz koje sve izlazi i po kojoj se sve mjeri. Njegov život u Duhu prauzor je i prototip svega duhovnog iskustva. » Isusovo krštenje povezano sa silaskom Duha Svetoga predstavlja uvođenje u povijest novozavjetnog spasenja. Otkako je pomazan Duhom, Krist postaje punina iz koje sve izlazi i po kojoj se sve mjeri. Njegov život u Duhu postaje prauzor i prototip svega duhovnog iskustva. Isus djeluje u snazi Duha Svetoga: liječi bolesne, izgoni đavle, oslobađa ljude različitih nevolja. On prima dar Duha od Oca i daje ga u izobilju. Zakon »dvosmjernog kretanja« Duha Svetoga na snazi je kroz cijelu povijest spasenja. U Isusovu životu Duh Očev je na djelu od trenutka začeca pa sve do njegova slavnog uskrsnuća, kada i sam poprima svojstva slična Duhu.

Završni dio svoje knjige autor je posvetio ulozi Duha Svetoga u Crkvi kroz povijest i u današnjem vremenu. Poslije Isusova uskrsnuća od mrtvih i nakon apostolskog razdoblja Duh Sveti trajno prebiva i djeluje u eklezijalnom životu. Očituje se kroz viđenja, objave, proroštva, liječenje i posebno kroz Isusovo uprisutnjivanje u svijetu i Crkvi kroz povijest. O duhovskoj živj nazočnosti svjedoče brojni crkveni sabori koji su mijenjali lice svijeta i Crkve. Nadalje, o njegovoj nazočnosti i djelovanju svjedoči i razvoj teologije u Crkvi. Duh Sveti je božanskom mudrošću nadahnjivao ljude koji su tumačili Božje tajne koje su nam dane u Objavi. Osim toga, on se pokazivao na djelu u svakodnevnom životu Crkve, u običnom pobožnom puku, u podizanju raznovrsnih i brojnih redovničkih zajednica, i na mnoge druge načine. Vrhunac njegove nazočnosti doživjeli smo na Drugom vatikanskom koncilu. Tamo se nije govorilo izravno o Duhu Svetomu. Pneumatologija Drugoga vatikanskog sabora sadržana je u nizu temeljnih stavova kojima odišu njezini dokumenti. Prema autorovu zapažanju, »najvažniji pneumatološki doprinos Sabora jest obnovljena svijest o karizmama u

Crkvi. Crkva se, prema Drugom vatikan-
skom saboru ne izgrađuje samo institu-
cionalnim sredstvima nego i neizmjer-
nim mnoštvom darova Duha Svetoga. »
Prema novoj zamisli Crkve, ona je pro-
stor ispunjen Duhom Svetim, koji djelu-
je u svim smjerovima, ne samo odozgo,
tako da Crkvu neprestano nanovo stva-
ra. Otac se objavljuje ljudima i sebi ih
privlači dvjema rukama, odnosno djelo-
vanjem Sina i Duha Svetoga.

Duh Sveti nije samo tvorac Crkve,
nego je trajno obnavlja, o čemu je pos-
vjedočio papa Pavao VI: »Danas u Crkvi
proživljavamo povlaštene trenutke Du-
ha. Posvuda ga ljudi nastoje bolje upoz-
nati, onako kako ga Pisma objavljuju. »
(*Evangelii nuntiandi*, 75) Bog je po Duhu
Svetomu obogatio Crkvu različitim da-
rovima ili karizmama. Svi darovi koji do-
laze od Duha vode ljude u zajedništvo s
Bogom i uzajamnom zbližavanju. Kariz-
me izražavaju puninu i dubinu kršćan-
skoga duhovnog iskustva te moć Božje
milosti koja sve oblikuje snagom Duha
Svetoga. Autor je u knjizi na vrlo zoran
način prikazao najznačajnije karizme
koje susrećemo u objavi, kao što su: dar
proroštva, dar razlikovanja duhova, dar
liječenja i dar molitve u jezicima. Svi
spomenuti darovi se daju pojedincima ili
skupinama u Crkvi — Kristovoj preljub-
ljenoj zaručnici, koja je dobila poslanje
od svoga Zaručnika da u svijetu na razli-
čite načine otkriva lice milosrdnoga Bo-
ga Oca.

Knjiga Alfreda Schneidera *Na putovima Duha Svetoga* je zasigurno velik do-
prinos ne samo suvremenoj teologiji nego
i čitavoj Crkvi. Njome se mogu obo-
gatiti ljudi različitih profila: od vrsnih te-
ologa pa sve do jednostavnih vjernika.
Autor u knjizi izlaže nauku o dubokim
tajnama vjere, ali na jednostavan i pri-
stupčan način. Njome se jednako mogu
koristiti učeni teolozi, ljudi koji su anga-
žirani u različitim vrstama apostolata,
kao i jednostavni vjernici koji žele pro-
dubiti svoju vjeru u otajstvo Božje neiz-
mjerne ljubavi koja nam se daruje u Du-
hu Svetomu.

Ivan Antunović

Luka Rada, *Šalabahter za život*, (www.welikipozdra@v.odsreca.hr), (ur.) Ivica Musa, SKAC, Zagreb 2008, 259 str.

Kasni noćni sat. Nakon dnevnih po-
slova pater Luka Rada uključuje računalo
i baca se na *internetska čavrljanja*.
Mreža svih mreža otvara svoje vodove...
Gdje su prije stajali pero i papir, sada je
tipkovnica. Novi su upiti pristigli. Prima-
telj čita poruku pa riječ po riječ oblikuje
novu. Poluvodiči u mikroprocesorima,
kondenzatori, otpornici, optički kablovi,
strujne klopke i ostali rade svoj posao, i
evo — nastaje komunikacija. Jedan po-
tez mišem mogao bi bitno promijeniti
oba čovjeka na polovima komunikacij-
skog lanca.

Jezik je samo jedan od čudesnih ko-
munikacijskih sustava. On ima svoje za-
konitosti. Pri razgovoru »uživo« ljudi ne
moraju poštivati sva gramatička pravila,
slagati lijepe rečenice sa subjektom i
predikatom, jer neverbalni znakovi kao
što su izraz lica i pokreti tijela preciziraju
smisao. Kod pisane komunikacije stvar
je potpuno drukčija: ne vidimo sugovornika,
znamo vrlo malo, a nekad i ništa o
njemu, i moramo se svojski potruditi ka-
ko bi točno razumio naše riječi. Stoga
objašnjavamo, ukrašavamo, uređujemo
tekst. Napisano mora imati glavu i rep.
Elektronsko dopisivanje, međutim, nešto
je između govorne i pisane komunika-
cije: ne vidimo sugovornika, ali tipkamo
tako brzo da ne stizemo razmisliti kako
napisano zvuči. Zato su internetska pi-
samca često zapisi slobodnog tijeka svi-
jesti, slijed više ili manje slobodnih aso-
cijacija.

Jedan od tipkača poručio je p. Luki:
*Zapravo, niste uopće odgovorili na pita-
nje, ali ste svojim odgovorom nadmašili
moja očekivanja*. Očito, kao što ponekad
osjećamo manjak značenja u nečijim
riječima, moguće je i višak značenja!
Tada je vjerojatno riječ o umjetničkom
tekstu. Temeljno je pitanje kako do do-
bre komunikacije. Budući da interpreti-
ramo riječi u odnosu na svoja dosadaš-